

UDK (UDC): 930.253:328.34(497.4)"2000/2010"
Tipologija: 1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci
Category: 1.09 Published Professional Conference Contribution

*Peter Pavel Klasinc**

SLOVENSKA ARHIVSKA ZAKONODAJA MED LETI 2000 IN 2010

Izvleček:

Po letu 2000 smo v Sloveniji stopili v zaključno fazo priprave Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), ki je bil sprejet in nato objavljen v Uradnem listu RS, št. 30/2006 z dne 23. 3. 2006. Strokovnjaki MIAZ so takrat pripravili vrsto predlogov sprememb in ocen, ki jih sedaj prvič objavljamo (kot študijsko gradivo). V večini primerov te naše pripombe s strani predlagatelja zakona niso bile niti resno obravnavane in seveda zaradi tega ne upoštevane. Naše aktivnosti pa so kljub temu vplivale na določene spremembe, med drugim na reorganizacijo organiziranosti arhivov oz. njihovo centralizacijo, ki je bila nato umaknjena. Tako so nekatere napačne strokovne odločitve žal ostale v zakonu in se s sedanjim predlogom sprememb ZVDAGA (2009) delno popravljajo. Istočasno pa se ponovno v zakon vrača nepotrebna in strokovno neutemeljena centralizacija ter nepravilno zastavljene statusne spremembe slovenskih arhivov. Lokalne skupnosti so v ZVDAGA sicer omenjene (57. in 58. člen), vendar so relacije med obstoječimi regionalnimi (državnimi) arhivi in perspektivami razvoja slovenske arhivske stroke in njimi nedorečene ali vsaj preskromno definirane.

Ključne besede:

arhivska zakonodaja, ZVDAGA, centralizacija arhivov, statusne spremembe.

Abstract:

Slovene Archival Legislation between 2000 and 2010

After the year 2000 Slovenia entered the final phase of preparing Protection of Documents and Archives and Archival Institutions Act (PDAAIA), which was passed and published in the official gazette RS, no. 30/2006, 23 March 2006. At the time, MIAZ experts have prepared a number of changes and evaluations, which are this year published for the first time (as study material). These remarks, presented by the MIAZ experts, were not seriously discussed by the law submitters and therefore not taken into consideration. However, the experts' activities have affected certain changes, among them also the reorganization of archives or their centralization, which was later removed from the draft. Nonetheless, some of the erroneous professional decisions were left in the law and are being repaired by the current proposal of PDAAIA change. At the same time, the law is returning with the unnecessary and professionally unfounded centralization and erroneously set status changes of Slovene archives.

Key words:

archival legislation, PDAAIA, centralization of archives, status changes.

1. UVOD

Morda celo ni naključje, da si je Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Univerze v Mariboru (kratko MIAZ) za svojo vsakoletno redno konferenco z naslovom **Mednarodni arhivski dan**, ki bo jeseni leta 2010 v Trstu, za eno od strokovni tem

* Dr. Peter Pavel Klasinc, znanstveni in arhivski svetnik, Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Univerze v Mariboru (MIAZ), Krekova 2, 2000 MARIBOR, Slovenija.

izbral prav temo arhivska zakonodaja. Kot je v navadi, bo konferenca ponudila referate arhivistov iz vsega sveta, tako da bomo dobili pregled nad nekaterimi rešitvami, ki so se uveljavile ali se še uveljavljajo v posameznih državah.

Pričakujemo, da bomo dobili odgovore glede arhivske zakonodaje (zakon o arhivih in podobnih variantah) na mnoga vprašanja, med katerimi bodo prav gotovo zanimivi tista:

- različnih nazivih in imenih zakonov, ki opredeljujejo arhivsko dejavnost,
- različnih področjih, ki zakonsko opredeljujejo delo arhivov,
- različnih statusih in tako zakonih, ki opredeljujejo delo arhivov,
- različnih terminologijah in obsegu opredeljevanja dela, ki ga opravljajo arhivisti,
- različni usklajenosti z ostalimi zakoni (direktno ali indirektno),
- različnih praksah glede uveljavljanja zakona o arhivih,
- različnih praksah sankcioniranja zaradi neizvrševanja zakona o arhivih,
- različnih praksah na splošno in
- priporočilih držav v ES in v ostalih posameznih državah ali v skupnostih držav po svetu.

Slovenija se lahko pohvali z bogato bero zakonov o arhivih (z variantnimi imeni) od prvega slovenskega zakona o arhivskem gradivu in arhivih leta 1966 (Uradni list SRS, 4 -24/1966) pa vse do današnjih dni.¹

Po nastanku samostojne Slovenije leta 1991 je bilo jasno, da bodo politične spremembe sistema prinesle tudi novosti na področju arhivske zakonodaje. Z Ustavo Republike Slovenije smo dne 26. decembra 1991 (po izvedenem plebiscitu) odpravili družbeno lastnino ter v nasprotju z njo uvedli ekonomsko tržno gospodarstvo. Z novo ustavo smo uvedli in zagotovili spoštovanje temeljnih človekovih pravic, obenem pa zagotovili neodvisnost sodstva, posebej pa samostojnost in avtonomnost obeh univerz ter drugih visokošolskih ustanov, kakor tudi postavili temelje lokalni samoupravi. Z Zakonom o organizaciji in delovnem področju republiške uprave se je dne 12. 6. 1991 spremenil položaj dotedanjšega Arhiva Socialistične Republike Slovenije, tako da je ta postal upravna organizacija v sestavi Ministrstva za kulturo in prevzel naziv, ki ga ima še danes, to je Arhiv Republike Slovenije (kratko ARS).²

Na podlagi Zakona o zavodih (19. 3. 1991) ter Zakona o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (30. 11. 1994) se je zaradi družbenih sprememb spremenil status regionalnih zgodovinskih oz. pokrajinskih arhivov, ki so postali **samostojni javni zavodi**.³

Ob tem pa je potrebno poudariti, da je Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi dne 24. 9. 1994, dal enajstim mestnim občinam pravico, da lahko ustanovijo svoje samostojne mestne arhive na osnovi 16. a člena. Nobena mestna občina ni ustanovila svojega mestnega arhiva tudi zato, ker ni bil predviden

¹ Jože Žontar: *Pravno urejanje varstva arhivskega gradiva za slovensko ozemlje do zadnje spremembe zakona, Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji, Ljubljana 2007, str. 16.*

² *Isti: str. 25-27.*

³ Vladimir Žumer, *Predlogi organiziranosti ..., Arhivi, 1990, str. 137-139.*

proces razdeljevanja (dodeljevanja) arhivskega gradiva, ki so ga hranili posamezni zgodovinski oz. pokrajinski arhivi.⁴

Od samega začetka uvajanja velikih družbenih sprememb so arhivisti v imenu svojih samostojnih arhivskih javnih zavodov poudarjali, da je nujno uskladiti obstoječo arhivsko zakonodajo z novim upravnim redom ter razvojem samostojne Slovenije, in sicer tako, da bi za samostojne arhivske javne zavode bilo nujno potrebno pripraviti samostojni zakon, ki bi urejal celotno področje arhivske dejavnosti, vključno z modernimi elementi arhivske teorije in prakse.⁵ Dejstvo je namreč bilo, da stanje v slovenski arhivistiki ni bilo zadovoljivo, posebej zaradi posledic, ki so jih prinašale velike organizacijske spremembe v zvezi z delovanjem velikih ustvarjalcev arhivskega in dokumentarnega gradiva v družbenih, kulturnih, izobraževalnih in drugih ustanovah, posebej pa v gospodarstvu, ki se je zraven tega še privatiziralo.⁶

Novi samostojni slovenski arhivski zakon je bilo torej potrebno čim prej pripraviti in sprejeti. Bil je potreben še posebej zato, ker mnogi zgoraj naštetih ustvarjalci arhivskega in dokumentarnega gradiva niso upoštevali prejšnje realsocialistične arhivske zakonodaje, zaradi česar je pogosto prihajalo do nedopustnih uničevanj gradiva, vendar samo tam, kjer se posamezni arhivi (in arhivisti) niso dovolj strokovno angažirali. To pa ni veljalo za arhiviste in ostale strokovne delavce in zunanje sodelavce iz projekta aktivnega zaposlovanja brezposelnih v Pokrajinski arhiv v Mariboru, kjer smo ta problem uspešno reševali. Tako se je sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja ponudila priložnost, da se arhivska služba Slovenije ustrezneje in moderno organizira, kar je leta 1997 pripeljalo do priprave in sprejetja novega Zakona o arhivskem gradivu in arhivih, sprejet je bil v Državnem zboru dne 27. 3. 1997, objavljen pa je bil v Uradnem listu RS, št. 20- 1149/1997 in popravljen v št. 32/1997.⁷

2. OCENA »ZVDAGA«

Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Univerze v Mariboru je na osnovi konzultacij z nekaterimi arhivskimi in pravnimi strokovnjaki leta 2004 in 2005 pripravil oceno **Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)**, ko je ta bil v predlogu za obravnavo. V oceno nismo zajeli vse dele teksta.⁸

⁴ Peter Pavel Klasinc, *Spremembe arhivske zakonodaje, Sodobni arhivi, 1991, str. 7-12.*

⁵ Jože Žontar, *Strokovne osnove ..., Obvestila 7, 1991, str. 7-20.*

⁶ Peter Pavel Klasinc, *Razmišljanja ob pričakovanju nove arhivske zakonodaje, Arhivi, 1991, str. 1-2 in 54-58.*

⁷ Arhiv Republike Slovenije, *Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji, Žontar, Žumer, Ljubljana, 1997.*

⁸ Tipkopis: Dr. Peter Pavel Klasinc s sodelavci Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Univerze v Mariboru, *Opombe in ocene Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) EVA: 2005 - 3511 - 0001 - predlog za obravnavo, str. 1-16. Tekst je bil posredovan Ministrstvu za kulturo in vsem poslanskim skupinam v DZ RS, Arhivskemu društvu Slovenije. Na ta tekst je bil izdelan odgovor, ki ga je podpisal Marjan Zupančič z dne 21. 10. 2005, ki pa je obravnaval samo dele ocene MIAZ ni pa upošteval elaborata Poenotenje statusa slovenskih arhivov s podpisi vseh direktorjev slovenskih arhivov iz decembra 2003, in jasnega stališča iz februarja 2006, strokovnega mnenja službe Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko iz 23. 9. in 3. 10. 2005, sklepa št. 3 Arhivskega društva Slovenije z dne 14. 10. 2005, pisma l. Lovrenčiča v. d. direktorja Zgodovinskega arhiva na Ptujju županu Mestne občine Ptuj g. Čelanu z dne 30. 9. 2005, niti ne strokovnega stališča dr. Miroslava Novaka, objavljenega na arhivski listi 4. 10. 2005, in ocene ZVDAGA in podzakonskih aktov dr. Duše Krnel-Umek z dne 10. 5. 2005. O predlogih, ocenah, komentarjih in stališčih je potekalo koalicijsko usklajevanje v DZ RS dne 30. 9. 2005 in 8. 11. 2005 - vse zgoraj naštetih gradivo in zapisniki so ohranjeni v arhivu MIAZ.*

2.1 SPLOŠNA STALIŠČA⁹

Predlog ZVDAGA (dalje: zakon) je zelo nespretno in nestrokovno združil nekdanje arhivske zakone (ter posamezne člene) iz dobe realnega socializma, ki so sloneli na temeljih teoretičnih spoznanjih arhivistike iz 19. stoletja. V tem predlogu zakona se to preveč močno odraža kljub poskusom implementacije (vendar ne stvarnih niti ne dovolj transparentnih) novih teorij sodobne arhivistike.

Kompletno gradivo je preobširno, a zakon, ki zahteva toliko obrazložitvev ob skoraj vsakem členu, vsekakor ne more biti in dejansko tudi ni dober, zato ga ocenjujem kot nejasnega - tudi zaradi tega, ker se tolmačenja ne objavljajo z zakonom, tako da ga bo vsak lahko »bral« na svoj način, kar bo omogočalo nastanek sporov, malverzacij, korupcije in podobno.

2.2 PRIPOMBE IN OCENE ZAKONA SMO RAZDELILI NA DVA NIVOJA

1. Na prvem se pripombe nanašajo na splošne vidike, saj ni jasno »ali je sploh potrebno menjati zakon« in zaradi katerih razlogov takrat veljavni ZAGA ni več uporaben (z manjšimi spremembami). Prav tako ni bilo jasno, ali ta predlog zakona rešuje dejanske probleme iz prakse oz. v čem so konkretne prednosti predloženih reorganizacij in sprememb.
2. Na drugem nivoju smo ugotavljali, da je imel (in ima) ta predlog zakona vsekakor nekatere pozitivne rešitve, ki bi se z določenimi minimalnimi spremembami lahko vnesle v odredbe oz. se v njih ali novih podzakonskih aktih in strokovnih izvedbenih predpisih predpisale.

Nesporna pa je bila ugotovitev, da bo takšen zakon obvezno zahteval povečanje števila zaposlenih v arhivih in ne zmanjšanje zaradi racionalizacije (ki je ni), ker se arhivom nalagajo nove naloge, za katere arhivi danes nimajo usposobljenih kadrov.

Vsekakor je bilo o negativnih posledicah tega zakona potrebno opozoriti tudi lokalne skupnosti, ker so se dejansko ukinjali regionalni arhivi, njihovo gradivo pa se je proglašalo za državno gradivo.

2.3 KOMENTAR

Lokalnim skupnostim mora biti popolnoma jasno, da lahko na tak način npr. MO Maribor, MO Ptuj ali MO Koper in druga mesta, v katerih delujejo arhivi, kmalu ostanejo brez svojega gradiva (nastalega od najstarejših časov do današnjega dne). Na osnovi takega zakona bodo lahko zaradi »višjih interesov« združene srednjeveške listine, gradiva fevdalnih posesti in podobno.

Razbiti tradicijo obstoječe arhivske mreže je nestrokovno in nerazumno dejanje in ga avtorji zakona ne utemeljujejo niti z omembe vrednimi argumenti, predvsem pa ne z realnimi analizami, finančnimi ocenami ter strokovnimi ocenami novega stanja. Specifičnost posameznih regionalnih arhivov je neizpodbitno dokazana.

⁹ Tipkopis: Dr. Peter Pavel Klasinc s sodelavci Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Univerze v Mariboru, Opombe in ocene Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) EVA: 2005 - 3511 - 0001 - predlog za obravnavo, str. 1-16.

Tak zakon pa bi omogočil, da bodo lahko lokalne skupnosti (in loco) ostale brez svoje pisne zgodovinske kulturne dediščine.

Kar lahko se bo zgodilo, da bo sedanja ali bodoča oblast sklenila, da »zaradi višjih interesov« državno arhivsko gradivo preseli na neko drugo mesto, a v slučaju spremembe države lahko to pomeni tudi zunaj ozemlja Slovenije.

Kam vodi takšna zakonodaja, nam lahko pokaže primer iz sosednje Hrvaške. Zlata bula - najpomembnejši srednjeveški dokument mesta Zagreb, se ne hrani v Arhivu mesta Zagreb (ta je bil pred kratkim spremenjen v Državni arhiv Zagreb), ampak v glavni arhivski državni ustanovi - Hrvaškem državnem arhivu.

Zakon na e-zapise gleda kot na posebno in izvzeto vrsto gradiva, kar je v nasprotju s priporočili Mednarodnega arhivskega sveta (ICA=MAS). Poglejte na: <http://www.ica.org> publikacijo Johna McDonalda »Archives and current records: towards a set of guiding principles«. V tem tekstu se prav tako navaja, da morajo zaposleni v arhivu vedeti, »kaj je tekoče (aktivno) gradivo v kompleksnih računalniških delovnih sredinah«. Po vsej verjetnosti je največji problem današnjih arhivov, kako najti usposobljene arhiviste, ki bodo kos tem kompleksnim izrazito hitro menjajočim se sredinam.

Jasno je zapisano, da »... *Razen na področju zajema in hrambe v digitalni obliki predlagane rešitve ne posegajo bistveno v sam koncept varstva dokumentarnega ...*«, pri čemer se je zanemarilo, da se arhivsko gradivo se ne sme deliti glede na medije, na katerih je zapisano, ker lahko v takem pride do nepotrebne delitve gradiva enega ustvarjalca gradiva in tako do uničenja dela arhivskega gradiva.

Načela dela z arhivskim gradivom morajo biti enaka za vse vrste gradiva - in prav ta načela je potrebno urediti z zakonom. Ostale specifičnosti pa se naj uredijo s podzakonskimi akti, odredbami in podobnim predpisi. Prav za varovanje in hrambo e-zapisov bi bilo dovolj, če bi izdelali posebne predpise, ki bi šli v korak z razvojem informacijske tehnologije.

Opozoriti kaže na dejstvo, da še vedno ni dogovora, kakšen je najboljši način hrambe e-zapisov glede na priporočila EU (MOREQ, ki se navaja v tekstu), ki ne prinašajo konkretnih, specifičnih rešitev, ampak samo napotke, kar je razvidno iz teksta samega.¹⁰

Zakon je potrebno uskladiti z zakoni o varovanju spomenikov kulture in z vsemi priporočili/predpisi EU ter stališči širših strokovnih skupnosti s področja informacijskih in dokumentacijskih znanosti in dejavnosti, z osnovami lokalne uprave in samouprave, s pravnimi rešitvam glede svobodnega pristopa do informacij javnega značaja.

Pristope do informacij je namreč potrebno organizirati tako, da omogočajo drugim, da najdejo v njej lastne poti do znanja in podobno. Prav tako bi bilo nujno k izdelavi predloga zakona pritegniti pravne strokovnjake in upravne pravnike - posebno tam, kjer tekst obravnava privatno gradivo, avtorske pravice, pristojnosti arhivov in podobno.

Zakon na splošno na eni strani daje preširoka pooblastila arhivom/arhivistom, na drugi strani pa ne predpisuje oblik nadzora in kontrole njihovega dela, kajti delo arhivistov in takšno poslovanje arhivskih ustanov mora biti ravno zaradi narave

¹⁰ Tipkopis: Strokovno stališče dr. Miroslava Novaka, objavljenega na arhivski listi 4. 10. 2005.

arhivskega gradiva izrazito transparentno, prinašanje odločitev pa mora biti jasno in eksaktno zapisano.

Arhivisti se ne smejo skrivati za svojo (ne)strokovnostjo, niti se sklicevati nanjo zaradi lastne »nedotakljivosti«! V skladu z etičnim kodeksom arhivistov je potrebno preprečiti vsako možnost zlorabe, malverzacije ali korupcije arhivov/arhivistov, kar v tem predlogu zakona ni dovolj poudarjeno (etično obnašanje).

Predlog zakona je bil z vidika sodobne arhivske teorije in prakse v takšni obliki nesprejemljiv. Potrebno bi bilo že takrat izdelati nov predlog zakona, pri katerem bi sodelovali uveljavljeni arhivski strokovnjaki, strokovnjaki pisarniškega poslovanja, prava, uprave in primerni strokovnjaki informacijskih in računalniških znanosti.

Seveda je za nekatere rešitve mogoče upoštevati obstoječo prakso v drugih državah ali priporočila mednarodnim organizacij od OZN, UNESCO, MAS/ICA in podobnih, a vedno z upoštevanjem domačega znanja in v slovensko arhivistiko vložena intelektualnega dela.

3. KOMENTARJI K POSAMEZNIH DELOM TEKSTA ZVDAGA

»... takšen sistem hrambe pa mora podpirati tudi učinkovita, racionalna in kakovostna infrastruktura. Zagotovitev takšne infrastrukture je kompleksno področje, kjer je potrebno urediti tudi trg ponudnikov, ki bodo zagotavljali storitve hrambe dokumentarnega gradiva v digitalni obliki, prostor za takšno hrambo, primerno informacijsko-komunikacijsko tehnologijo in spremljajoče storitve (npr. pretvorba papirnatega gradiva, uničevanje, odbiranje gradiva za hrambo, itd.)«.

Koliko bodo RS stale akcije dopolnilne opreme državnega arhiva, kot so urejanje prostorov, informacijska oprema in programi, šolanje in usposabljanje arhivistov za prevzemanje in hrambo e-zapisov in podobno? Poleg ureditve same dejavnosti predlog zakona ureja tudi nadzor nad ponudniki. Tako se že dosedanjemu inšpekcijskemu in strokovnemu nadzoru pristojnih arhivov nad arhivsko dejavnostjo pridružujeta še instituta registracije in akreditacije ponudnikov infrastrukture in storitev, ki je v predlaganem zakonu urejena podobno kot na področju elektronskega podpisovanja.

Koliko bo v RS stala akcija, da se bo določeno število arhivistov dodatno usposobilo za tovrstno delo - posebej za registracijo in akreditacijo itd.? Te naloge bodo nesporno zahtevale strokovne osebe z znanjem arhivista, dobrega informatika in še boljšega pravnika. Slednja znanja manjkajo večini današnjih arhivistov.

Koliko novih ljudi bo potrebno zaposliti v arhivih, da se bodo lahko izpolnile zahteve ali pa se načrtuje obstoječe arhiviste došolati za ta nova opravila?

Kdo pa bo opravljal delo, ki so ga ti opravljali do sedaj?

Morda je celo preveliko število zaposlenih v ARS vzrok za pripravo takega zakona, ki bo zmanjšal število zaposlenih v regionalnih arhivih (!) in zagotovil delo tistim v ARS. Če temu ni tako, pa bo potrebno zaposliti večje število zgoraj opisanih strokovnjakov (kar pa bi bila optimalna rešitev).

»... Poleg novosti na področju varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva v elektronski obliki in s tem povezane infrastrukture, pa predlog zakona predvideva tudi reorganizacijo javne arhivske službe. Pokazalo se je namreč, da je sedanja

ureditev državnega arhiva kot državnega organa v sestavi pristojnega ministrstva in regionalnih arhivov kot posebnih javnih zavodov nepotrebna in bi bilo smotrnejše državno arhivsko službo v celoti urediti v enem državnem organu s teritorialno razpršenimi notranjimi organizacijskimi enotami (izpostavami). Zato predlog zakona predvideva ukinitev regionalnih arhivov kot javnih zavodov in prevzem njihovih nalog in seveda tudi uslužbencev, finančnih in drugih virov na Arhiv RS kot organ v sestavi Ministrstva za kulturo ...«

Takšne trditve je potrebno dokazati z izračuni in strokovnimi utemeljitvami (**te pa ne obstajajo**), zato se navajajo nepreverjena in strokovno neutemeljena stališča in navedbe, ki ne držijo resne strokovne ocene. Vedeti moramo, da vsaka reorganizacija stane že sama po sebi. Kaj se je dejansko od leta 2005 do 2009 spremenilo, da so direktorji regionalnih arhivov v celosti spremenili svoja stališča glede centralizacije?¹¹

Zakaj na primer na Hrvaškem delujejo državni arhivi - nekdanji zgodovinski, regionalni arhivi so se preoblikovali v državne arhive. Na žalost tam ni bila oblikovana direkcija arhivov in reorganizacija ni bila izvedena do konca.

V R Sloveniji lahko te aktivnosti ocenimo, da je predložena sprememba ZVDAGA-A samo zato, da se bi centralizirala arhivska služba in koncentrirala moč v rokah ene osebe (tj. generalnega direktorja Arhiva Slovenije), kar povečuje možnost nestrokovnih odločitev, korupcije in zlorabe položaja.

V kolikor bi sedanji regionalni arhivi postali izpostave ARS, bi morali ti pravočasno v sodelovanju z lokalnim oblastmi objaviti z javno razpravo popis arhivskega gradiva, ki bi s sprejetjem tega zakona postalo državna lastnina. Vsaka izpostava se lahko brez večjih težav in problemov ukine in zapre, arhivsko gradivo pa preseli v center ali kam drugam!

»... Hkrati pa je na dosedanjih področjih varstva arhivskega gradiva in delovanja javne arhivske službe praksa uporabe veljavnega zakona dovolj obsežna in glede na vrste arhivskega gradiva tudi precej raznolika ter je zato dobra podlaga za oceno, da je večina obstoječih rešitev glede varstva arhivskega gradiva uspešna in učinkovita. Tako je uporaba v praksi večino zakonskih rešitev potrdila kot pravilne, vendar pa je hkrati pokazala tudi na nekatere manjše pomanjkljivosti oziroma odprta vprašanja, zlasti glede organizacije državne arhivske službe ...«

Za temi trditvami ne stoji konkretno, znanstveno in strokovno utemeljeno raziskovalno stališče o sedanjem stanju ter o organizaciji arhivske službe v RS!

»... Ker je danes državni arhiv organ v sestavi Ministrstva za kulturo, pokrajinski arhivi pa so organizirani kot samostojni javni zavodi, bo poenostavljena organizacija celotne državne arhivske službe pomenila preglednejšo ureditev, kjer bo jasno porazdeljena odgovornost za delovanje državne arhivske službe na ministra, pristojnega za kulturo, in direktorja državnega arhiva. Tudi status vseh uslužbencev v državni arhivski službi, ki so danes delno uslužbenci državne uprave in delno uslužbenci javnih zavodov, bo urejen povsem enako ...«

V kolikor se res želi doseči spremembe, je potrebno izenačiti status arhivarjev/arhivistov v registraturah (pri ustvarjalcih - pa naj so privatni ali javni) s

¹¹ Tipkopis: Poenotenje statusa slovenskih arhivov s podpisi vseh direktorjev slovenskih arhivov iz decembra 2003 in jasnega stališča iz februarja 2006.

statusom arhivistov v arhivih. To bi odgovarjalo zahtevam sodobne arhivske teorije in prakse oziroma principu »records continuum«, pa tudi primerljivemu stanju v knjižnicah, kjer ni razlike (pri strokovnem izpitu in potrebni šolski izobrazbi) med knjižničarji, ki delajo v NUK, in tistimi, ki delajo v knjižnici nekega podjetja, šole in podobno.

»... Vsi delavci sedanjih regionalnih arhivov bodo prevedeni v nove uradniške in strokovno tehnične nazive, imenovani na položajna delovna mesta (vodje oziroma direktorji območnih enot, vodje notranjih organizacijskih enot državnega arhiva, območnih enot in izpostav) ter razporejeni v plačilne razrede, ki veljajo za državno oziroma javno upravo. Sistem omogoča delavcem tudi napredovanje na delovnih mestih. Strokovni izpiti se bodo vključenim delavcem regionalnih arhivov priznavali v skladu z obstoječimi predpisi.

Bistveno racionalnejše in preglednejše bo tudi splošno poslovanje in financiranje, saj bodo lahko t. i. podporne funkcije (kadrovska, finančna in druge) delovale enotno in celovito ...«

Ali za temi trditvami stoji konkretna analiza in izdelana ter verificirana ocena? Kaj bo z zaposlenimi v regionalnih arhivih, ki opravljajo nekatere strokovne, finančne in druge naloge. Bodo dobili odpoved ali bomo čakali na to, da bodo šli v pokoj? Iz državnih sredstev jih bomo torej naprej plačevali, ker jih po 25. ali 30. in več letih ni možno došlati v kvalitetne arhivske strokovnjake.

»... Dosedanje skupno število delavcev arhivov ob reorganizaciji se ne bo spremenilo, vendar pa se bo dolgoročno zmanjšalo število uslužbencev v podpornih (splošnih in tehničnih) službah. To omogoča ali dolgoročno zmanjšanje števila uslužbencev ter tako racionalnejšo porabo sredstev ob isti kakovostni ravni strokovnih storitev arhivske službe ali ob učinkovitem gospodarjenju z nadomestnimi zaposlitvami in preusmerjanjem delovnih mest v strokovne naloge večji obseg in kakovost storitev arhivske službe ob enakem obsegu proračunskih sredstev ...«

4. O CILJIH IN REŠITVAH

»... Posledica prodora novodobnih tehnologij v prav vse sfere delovanja pravnih in fizičnih oseb je zato velik porast količine dokumentarnega gradiva v digitalni obliki. Tako zasebni in javni sektor kot tudi posamezniki se zato srečujejo s številnimi vprašanji, ki jih prinaša delo z dokumentarnim gradivom v digitalni obliki. Med zahtevnejšimi je tudi vprašanje elektronske hrambe dokumentarnega gradiva in elektronsko arhiviranje, saj bo le-to zadovoljivo rešeno šele z zagotovitvijo enotnega in varnega sistema za hrambo dokumentarnega gradiva v digitalni obliki ...«

Tako stanje je lahko pozitivno vendar je vprašljiv vpliv države na privatno pravne in fizične osebe in njena pristojnost od njih zahtevati določene rešitve in obveze!

»... Takšen sistem hrambe pa mora podpirati tudi učinkovita, racionalna in kakovostna infrastruktura. Zagotovitev takšne infrastrukture je kompleksno področje, kjer je potrebno s tržnimi in upravno-nadzornimi mehanizmi zagotoviti primerne ponudnike ter učinkovite in racionalne postopke vzpostavitve in upravljanja infrastrukture. Ponudniki infrastrukture, ki bodo vključeni v reformiranje hrambe gradiva, morajo zagotoviti storitve hrambe dokumentarnega gradiva v digitalni obliki, prostor za takšno hrambo, primerno informacijsko-

komunikacijsko tehnologijo in spremljajoče storitve (npr. pretvorba papirnatega gradiva, uničevanje, odbiranje gradiva za hrambo itd.).«

Tega ni mogoče sprejeti, ker ni nobenega resnega izračuna, koliko bo to stalo! Nova oprema, prostor, šolanje in podobno!

»... Temeljni cilj predlaganega zakona je zato celovito urediti varstvo dokumentarnega in znotraj tega še posebej arhivskega gradiva, in sicer z dodatno ureditvijo zajema in hrambe tega gradiva tudi v digitalni obliki ter hkrati tudi z odpravo nekaterih v praksi ugotovljenih nejasnosti oziroma problemov. Razen na področju zajema in hrambe v digitalni obliki predlagane rešitve ne posegajo bistveno v sam koncept varstva dokumentarnega in posebej pomembnega arhivskega gradiva oziroma v načela sedaj veljavnega zakona ...«

Prav zaradi tega se naj spremeni obstoječi zakon (ZAGA) v posameznih členih. Za e-gradivo se naj izdelajo odredbe in podzakonski akti predvsem zaradi tega, ker se ti lažje menjajo in prilagajajo (kot zakon) spremembam informacijske tehnologije, ta se hitro menja!

»... Tako bodo tudi po sprejemu predlaganega zakona ostala v veljavi zaradi tehnološkega razvoja nekoliko dopolnjena temeljna načela, kot jih določa veljavni zakon in so že desetletja uveljavljena v arhivski praksi pri nas in v tujini ...«

»... Primerjalni pregled v državah članicah Evropske unije in obveznosti, ki izhajajo iz pravnega reda ES ...«

Navedeni primeri so nepotrebni in zamegljujejo gradivo. Zadostovalo bi navesti, kako je to urejeno na nivoju ES, oziroma kako so urejeni arhivi ustanov ES. Navajanje samo štirih držav ES je enostransko ter neobjektivno prikazovanje stanja v Evropi!

5. KOMENTARJI K POSAMEZNIM ČLENOM ZVDAGA

V MIAZ smo izdelali komentarje k naslednjim posameznim členom zakona.

V 2. členu so opredeljeni posamezni izrazi, ki so uporabljeni v zakonu ter imajo določen pomen. V tem členu ni popolnoma jasno, zakaj se ob definiciji pojma »dokumentarno gradivo« podajajo definicije dokumentarnega gradiva v različnih oblikah.

Prav tako je nesmiselna definicija pojma »zasebno arhivsko gradivo«, po kateri je to *»... dokumentarno gradivo drugih pravnih in fizičnih oseb, ki ima lastnosti arhivskega gradiva in je kot arhivsko gradivo določeno na podlagi tega zakona ali odločbe državnega arhiva«*.

Arhivisti ne ustvarjajo niti sedanjosti niti preteklosti. Oni sami ne smejo odločati v imenu bodočih generacij, kaj bo in kaj ne bo arhivsko gradivo. Idealno bi bilo, če bi lahko odločali samo po različnih zakonih in členih, ki opredeljujejo roke hrambe.

V vsaki državi lahko obstaja del gradiva, do katerega arhivisti (a tudi drugi ljudje) nimajo dostopa, dokler je to aktivno. Po določenem času pa mora ustvarjalec določiti njegovo uporabo! Tako arhivsko gradivo je seveda sila pomembna za vsako državo. Pogosto je še bolj pomembna, a navadno arhivisti iz posameznih arhivov o takem gradivu sploh ne vedo, da obstaja.

Podobno je z gradivom privatnih ustvarjalcev, za katerega niti ne vemo, da obstaja ali v dani situaciji ni pomembno. Na primer zgodnjih posnetkov Beatlesov, ki so jih ustvarili mladi in neznani glasbeniki niti en arhivist ne bi ovrednotil kot pomembno gradivo. Danes so vsa njihova dela ovrednotena z najvišjimi cenami.

TEMELJNA NAČELA ZVDAGA

Načela so dobro naštetá razen načela dostopnosti (!) - to načelo je potrebno uskladiti z ES, zakoni in priporočili glede dostopnosti arhivskega gradiva.

34. člen (Arhivsko gradivo)

»Arhivsko gradivo se odbere iz dokumentarnega gradiva javnopравnih oseb po strokovnih navodilih pristojnega arhiva. Dokumentarno gradivo drugih pravnih in fizičnih oseb, ki ima lastnosti arhivskega gradiva, postane arhivsko gradivo na podlagi odločbe državnega arhiva.«

Ni jasno kdo bo kontroliral državni arhiv pri teh odločitvah. Ali bo to posebna državna »nad-arhivska komisija«?

37. člen (Javno arhivsko gradivo)

» (1) Javno arhivsko gradivo je last Republike Slovenije, razen arhivskega gradiva, za katero so pristojni arhivi lokalnih samoupravnih skupnosti in ki je last samoupravne lokalne skupnosti.«

Gradivo je potrebno podrobno popisati in objaviti v Uradnem listu - tako da bo nesporno jasno, čigava lastnina je (lokalne skupnosti se mu bodo morale odpovedati)!

»(2) Javno arhivsko gradivo se odbere iz dokumentarnega gradiva na podlagi pisnih strokovnih navodil pristojnega arhiva in dodatnih ustnih ali pisnih strokovnih navodil predstavnikov pristojnega arhiva ob samem odbiranju.«

Ista opomba kot za člen 34. Predstavnikom arhivov se daje prevelika pooblastila. Kaj to pomeni, dajati ustna navodila. Predstavník arhiva mora z ustvarjalcem komunicirati pisno. Kaj bo v slučaju sodnega spora veljalo bolj kot zapisana beseda?

38. člen

»(5) Delavci ali delavke (v nadaljevanju delavci), ki delajo z dokumentarnim gradivom, morajo imeti najmanj srednjo izobrazbo in opravljen preizkus strokovne usposobljenosti pri pristojnem arhivu.«

V pogledu zahtevanih strokovnih znanj **arhivistov**, izobrazbe in strokovnega izpita ne sme biti razlike med tistimi, ki delajo v poklicnih arhivih in tistimi v registraturah - poglejte gornje opombe!

39. člen

»(3) Zaradi strokovnih razlogov se tridesetletni rok izročitve javnega arhivskega gradiva za posamezno gradivo izjemoma lahko podaljša na podlagi sporazuma med pristojnim arhivom in javnopравno osebo.«

Kateri je najkrajši rok, ko se gradivo lahko preda v arhiv? - 2 leti ali 5 let?

»(8) Arhivsko gradivo iz dokumentarnega se odbira na podlagi vrednotenja dokumentarnega gradiva. Načela in kriteriji za vrednotenje so naslednji:

- potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture;
- potrebe oseb za trajno pravno varnost;
- pomembnost vsebine gradiva;
- specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času;
- specifičnost kraja ali območja;
- pomen javnopravne osebe;
- pomen avtorja;
- izvirnost dokumentov;
- izvirnost podatkov in informacij;
- reprezentativni izbor;
- notranje in zunanje značilnosti gradiva in
- druga načela in kriteriji, ki jih določi državni arhiv.

(9) Pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega sprejme komisija pristojnega arhiva, ki jo imenuje predstojnik arhiva. Najmanj tričlansko komisijo sestavljajo predstavniki pristojnega arhiva in predstavnik javnopravne osebe, za katero se sprejema pisno navodilo«.

Nekatere opombe k točki 8 in 9 so že zgoraj navedene. Dodatno pa kaže opozoriti na to, da ni jasno, na kateri način ali katere metode se bodo uporabile, da bo arhiv razpoznal potrebe zgodovinopisja ali pomen avtorja.

41. člen (Odtujitev arhivskega gradiva)

»(2) Arhiv lahko za znanstvene oziroma kulturne namene začasno izvozi v tujino javno arhivsko gradivo na podlagi dovoljenja državnega arhiva, državni arhiv pa brez posebnega dovoljenja. V dovoljenju za začasni izvoz mora biti določen rok za vrnitev javnega arhivskega gradiva ter način in pogoji njegovega zavarovanja v času izposoje.«

Zakaj se tukaj ponovno državni arhiv postavlja v ugodnejši položaj? - Ponovno postavljam vprašanje: Kdo bo kontroliral državni arhiv?

Poglavje: 4. Zasebno arhivsko gradivo

Splošna opomba - S pravniki se mora res zelo pazljivo odrediti, kaj se sme in kaj se ne sme zahtevati od privatnih pravnih in fizičnih oseb. Zaščita privatnosti je temeljna pravica posameznika in tako tudi lastnika arhivskega gradiva.

50. člen (Arhivsko gradivo verskih skupnosti)

»Za varstvo arhivskega gradiva verskih skupnosti se uporabljajo določbe tega zakona, ki urejajo varstvo zasebnega arhivskega gradiva.

51. člen (Arhivsko gradivo rimskokatoliške Cerkve)

(1) Arhivsko gradivo rimskokatoliške Cerkve se odbere iz cerkvenega dokumentarnega gradiva v skladu z njenimi predpisi in ima lastnosti arhivskega gradiva po tem zakonu.

(2) Ministrstvo, pristojno za arhive, v dogovoru s Slovensko škofovsko konferenco določi posamezne pogoje za opravljanje arhivske dejavnosti in dogovorjena sredstva za opravljanje arhivske dejavnosti rimskokatoliške Cerkve.«

Nejasno je (z vidika sodobne arhivske stroke), zakaj se gradivo verskih skupin posebej obravnava in zakaj ima rimskokatoliška cerkev poseben status? Zakaj arhivisti državnega arhiva ne sodelujejo pri njihovem odbiranju in vrednotenju arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva. Takšna praksa se lahko enako (ne)uspešno upošteva pri kateremkoli drugem privatnem ustvarjalcu.

Poglavje: IV. Arhivska javna služba

»(1) V okviru javne službe arhivi opravljajo:«

V tem členu je zaporedje nalog arhiva napačno postavljeno. Na prvem mestu mora biti

- dajanje arhivskega gradiva v uporabo, izdajanje prepisov oziroma kopij dokumentov ter potrdil na podlagi dokumentov; in šele potem:
- pridobivanje, vrednotenje in strokovno obdelovanje javnega in zasebnega arhivskega gradiva, izdelovanje inventarjev, vodnikov in drugih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva in njihovo objavljanje, objavljanje arhivskih virov;
- hranjenje in materialno varovanje arhivskega gradiva.

53. člen (Javni arhivi)

»(1) Arhivsko javno službo opravljajo državni arhiv (Arhiv Republike Slovenije) in arhivi lokalnih samoupravnih skupnosti.

(2) Arhivi iz prvega odstavka vodijo evidenco javnopravnih oseb, za katere ugotovijo svojo pristojnost in od katerih bodo prevzemali arhivsko gradivo v sodelovanju z Agencijo za javnopravne evidence in storitve kot del poslovnega registra Slovenije. O spornih primerih odloči minister, pristojen za arhive.«

Te evidence morajo biti javne in na razpolago lokalni skupnosti. Te morajo biti seznanjene s tem in se strinjati - ker to pomeni, da bo del gradiva z njihovega področja odpeljan v državni arhiv, ki ni rečeno, da bo deloval na njihovem področju. Na to lokalne skupnosti ne bodo imele nobenega vpliva.¹²

¹² *Primer poskusa ustanovitve arhiva lokalne skupnosti:

Posredovali ste nam dopis in pobudo za »ustanovitev samostojne enote Arhiv MO Ljubljana«. Iz besedila dopisa je razvidno, da s »samostojno enoto« mislite na »ustanovo«, verjetno Javni zavod Arhiv MOL in ne na enoto MOL oz. MU MOL.

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA, Uradni list RS, št. 30/06) v 57. členu določa, da:

1. samoupravna lokalna skupnost (tudi MOL) lahko ustanovi arhiv za varovanje svojega javnega arhivskega gradiva;

61. člen (Lastno varstvo arhivskega gradiva)

»(1) Javnopravna oseba lahko sama zagotovi varstvo lastnega arhivskega gradiva na podlagi dovoljenja ministra, pristojnega za arhive.

(2) Minister, pristojen za arhive, izda dovoljenje iz prejšnjega odstavka zaradi posebnega statusnega položaja javnopravne osebe ali posebne narave dejavnosti, ki jo javnopravna oseba opravlja na področju znanosti, visokega šolstva, kulture ali informiranja. Z dovoljenjem se določi tudi pristojni arhiv.

(3) Dovoljenje iz prvega odstavka tega člena se izda, ko minister, pristojen za arhive, ugotovi, da javnopravna oseba razpolaga s potrebnimi in primernimi prostori ter opremo, z usposobljenimi strokovnimi delavci in izkaže zagotovljena sredstva za opravljanje varstva lastnega arhivskega gradiva.«

Navedeno je ponovno nestrokovno predpisano in opredeljeno, saj zapisano ne temelji na nobenem strokovno-znanstvenem in utemeljenem dejstvu!

62. člen (Uporaba javnega arhivskega gradiva)

»(1) Javno arhivsko gradivo je v arhivih na podlagi pisne zahteve za uporabo ali preko objave na svetovnem spletu dostopno vsakomur. Zahteva za uporabo mora vsebovati osebno ime oziroma naziv osebe in njeno uradno dodeljeno identifikacijsko oznako, namen uporabe gradiva ter druge podatke, potrebne za dostop do gradiva.«

Ta člen je v nasprotju s priporočili ES glede dostopnosti gradiva. Arhivsko gradivo je javno in zaradi tega se njegova dostopnost ne more (razen v redkih izjemah) omejevati.

-
2. arhivi samoupravnih lokalnih skupnosti varujejo javno arhivsko gradivo organov samoupravnih lokalnih skupnosti, nosilcev javnih pooblastil oziroma izvajalcev javnih služb, ki jih zagotavlja samoupravna lokalna skupnost, ter skladov, agencij in drugih pravnih oseb, ki jih ustanovijo samoupravne lokalne skupnosti;
 3. pogoje za ustanovitev arhiva podrobneje določi minister, pristojen za arhive, v soglasju s samoupravnimi lokalnimi skupnostmi, in sicer predvsem glede:
 - potrebnih in primernih prostorov ter opreme;
 - usposobljenih strokovnih uslužbencev;
 - zagotovljenih sredstev za opravljanje arhivske dejavnosti.
 - arhiv lahko začne z delom, ko minister, pristojen za arhive, ugotovi, da so izpolnjeni pogoji iz prejšnjega odstavka.
 4. Če samoupravna lokalna skupnost ne ustanovi lastnega arhiva, hrani njeno javno arhivsko gradivo na podlagi medsebojne pogodbe regionalni arhiv, ki deluje na območju samoupravne lokalne skupnosti (58. člen zakona).

Odlok o organizaciji in delovnem področju Mestne uprave Mestne občine Ljubljana določa, da Sekretariat mestne uprave »zagotavlja organizacijo in delovanje arhiva«, Pravilnik o notranji organizaciji in sistemizaciji delovnih mest v MU MOL pa, da so v Odseku za splošne zadeve (v Sekretariatu mestne uprave) organizirane notranje organizacijske enote Arhiv (9. člen) z nalogo »zagotavlja organizacijo in delovanje arhiva«.

To pomeni, da v MOL nismo ustanovili posebnega Arhiva za varovanje javnega arhivskega gradiva. Arhiv je organizacijski del Glavne pisarne, kot ga določa 4. točka 186. člena Uredbe o upravnem poslovanju (Hramba posameznih zbirk): »Tekočo in stalno zbirko dokumentarnega gradiva vodi, ureja in vzdržuje glavna pisarna, v skladu s to uredbo ter posebnimi predpisi in standardi o materialnem varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva.«

Trenutno o organizaciji javnega zavoda Arhiv MOL ne razmišljamo, saj poteka nemoteno prenos in hramba arhivskega gradiva na regionalni arhiv, na Zgodovinski arhiv Ljubljana oz. na njegovo enoto, Enota Mestni arhiv Ljubljana, Mestni trg 27 (območje upravne enote Ljubljana).

Opozarjamo pa na to, da predlog Zakona o prenosu nalog v pristojnost pokrajin EVA 2006 - 1536 - 0030 predvideva prenos pokrajinskih oziroma zgodovinskih arhivov z državne ravni na pokrajine. Regionalni arhivi bodo hranili tudi arhivsko gradivo samoupravnih lokalnih skupnostih, če te ne ustanovijo lastnega arhiva za varstvo svojega javnega arhivskega gradiva. Glede na to, da je že precej verjetno, da bo ustanovljena pokrajina za območje Mestne občine Ljubljana, je smotno, da isti arhiv opravlja funkcijo regionalnega in občinskega arhiva. Tudi to je razlog, da ne razmišljamo o ustanovitvi posebnega arhiva MOL.

Zahteva, da je uporabnik dolžan navesti, zakaj bo podatke iz gradiva uporabil, je poseganje v zasebnost uporabnika.

Primer. Če pogledamo spletno stran npr. Nacionalnega arhiva Kanade, bomo odkrili, da je tam gradivo dostopno on-line brez kakršnih koli omejitev in da se uporabnikom ni potrebno identificirati, oziroma izpolnjevati nekakšne vprašalnike.

Ta člen kaže na jasno opredeljeno stališče, ki izhaja iz realsocialističnega realizma oziroma totalitarne države.

63. člen (Roki nedostopnosti arhivskega gradiva)

»(3) Arhivsko gradivo, nastalo pred osamosvojitvijo Republike Slovenije, ki se nanaša na bivše družbenopolitične organizacije (npr. Zveza komunistov Slovenije, Socialistična zveza delovnega ljudstva, Zveza sindikatov Slovenije, Zveza socialistične mladine Slovenije), notranje organe (npr. policija), pravosodne organe (npr. sodišča, tožilstva, zapori) in obveščevalno-varnostne službe, je dostopno brez omejitev, razen podatkov iz drugega odstavka tega člena.«

To je ponovno znanstveno in strokovno neutemeljena diskriminacija gradiva navedenih ustvarjalcev. Gre za gradivo, katerega ustvarjalci - torej pravne osebe - več ne obstajajo (delujejo) in gradivo ne more vsebovati podatkov, ki bi odkrivali dejstva, pomembna za varnost države in drugih oseb, ki so predstavljale vodstvene in javne osebe posameznih ustanov ali organizacij. To pomeni oviranje dostopa do javnega arhivskega gradiva navedenih organizacij.

70. člen (Splošni pogoji)

»Vlada Republike Slovenije predpiše splošne pogoje, ki jih mora izpolnjevati:

- programska in strojna oprema za zajem gradiva v digitalni obliki (sam zajem, pretvorba ob zajemu, nadzor zajema, evidentiranje zajema, itd.);*
- programska in strojna oprema za hrambo gradiva v digitalni obliki (način hrambe, zagotavljanje varnosti gradiva pred uničenjem, zagotavljanje neprekinjenega poslovanja, zagotavljanje varnosti dostopa, prepis oziroma pretvorba gradiva, ohranjanje dokazljivosti avtentičnosti in celovitosti, evidentiranje vseh dogodkov med hrambo oziroma v zvezi s hrambo, itd.);*
- programska in strojna oprema za spremljevalne storitve hrambe gradiva v digitalni obliki (uničenje, poizvedovanje in analiziranje gradiva, itd.).«*

Ta člen je sam po sebi dokaz, da ta zakon stvari sploh ne rešuje. Večina pomembnih zadev, vezanih na e-zapise - kar je bila baje osnovna namera za sprejetje novega arhivskega zakona - se namreč v tem členu prepušča nekim novim predpisom, ki jih je potrebno sprejeti po tem členu.

78. člen (Inšpektor ali inšpektorica)

»1) Pooblaščen oseba za opravljanje inšpekcijskega nadzora po tem zakonu glede arhivskega gradiva in arhivske javne službe je inšpektor ali inšpektorica (v nadaljevanju inšpektor) za področje arhivske dejavnosti, ki mora izpolnjevati poleg drugih tudi naslednja posebna razpisna pogoja: - opravljen strokovni izpit iz arhivistike; - najmanj deset let delovnih izkušenj v arhivu.«

Bilo bi potrebno, da ima inšpektor (ali inšpektorica) od teh 10 let izkušenj v arhivih za sabo najmanj 5 let dela z ustvarjalci na terenu in večletno prakso pri urejanju gradiva, nastalega po letu 1945, izdelavi relevantnega popisa, inventarja in podobno. Bilo bi primerno, da bi bil inšpektor diplomirani pravnik.

97. člen (Predpisi ministra)

» *Minister, pristojen za arhive: predpiše podrobnejše pogoje za čas pripravništva, za opravljanje strokovnih izpitov, vodenje seznama o opravljenih strokovnih izpitih ter pridobivanje strokovnih nazivov za uslužbenca v arhivih;*«

98. člen (Pristojnosti ministrstva)

»*Ministrstvo, pristojno za arhive: podeljuje strokovne nazive za področje arhivske dejavnosti.*«

Bilo bi dobro navesti, da v arhivih delajo arhivisti in kakšne strokovne nazive imajo.

Zaključna stališča iz leta 2005: Predlagali smo, da se naj zakon umakne iz procedure sprejemanja. MK naj imenuje novo komisijo, sestavljeno iz najvišje usposobljenih arhivskih strokovnjakov in strokovnjakov s področja dokumentologije in informatike prava in zgodovine, ki naj izdela nov zakon oz. podzakonske akte ali predloge za posebne odredbe o pisarniškem poslovanju.

O negativnih posledicah, ki jih lahko prinese tak zakon pa je potrebno posebej opozoriti raziskovalce novejših zgodovine, posebej pa vse lokalne skupnosti, saj zakon vodi v nerazumljiv centralizem in arhivsko nestrokovnost.

6. OCENA PREDLOGA ZAKONA O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O VARSTVU DOKUMENTARNEGA IN ARHIVSKEGA GRADIVA TER ARHIVIH (ZVDAGA-A) LETA 2009 - KOMENTARJI K OBRAZLOŽITVI

V 1. členu se odpravljajo napake, na katere smo opozarjali leta 2004 in so podane zgoraj, res pa je, da so definicije zaradi preglednosti urejene po abecednem vrstnem redu.

V 2., 3., 4. členu se zamenjujejo besede in odpravljajo napake iz osnovnega ZVDAGA.

V 5. členu je vgrajena varovalka, s »**katero je predvidena priprava kriterijev, po katerih bi se izvirno dokumentarno gradivo v fizični obliki, ki ima lastnosti arhivskega gradiva, izjemoma lahko uničilo**«.

V 6. in 7. členu se urejajo nejasnosti v zvezi z notranjimi pravili, za katere javnost (ustvarjalci), ki bi jih naj uporabljala, proglašajo za nerealne, čeprav: z dopolnitvijo se uvede obveznost sprejema notranjih pravil tudi za ponudnike storitev, kar je bilo pomotoma izpuščeno iz originalne verzije zakona.

V 8. členu se predlagajo uveljavitve certifikatov predvsem zaradi zahtev ustvarjalcev, ki so zahtevali globalno uveljavljanje standardov, ki ne povzročajo stroškov s prilagajanjem sodobnih tehnologij lokalnim posebnostim ter tako zagotavljajo podjetjem večjo konkurenčnost.

V 9. členu je ARS sam sebi potrdil namen, saj državni arhiv vodi register oseb, ki imajo potrjena notranja pravila, ki jih sam potrjuje.

V 10. in 11. členu je predpisano, da je celoten življenjski cikel dokumenta opredeljen z notranjimi pravili in da se je s spremembo doseгла večja jasnost besedila člena in se bodo odpravili problemi, ki so se pojavili ob izvajanju zakona.

Pripombe k 12., 13., 14. členu izpuščam, ker smo nekatere pomisleke v zvezi z zapisanim imeli že pri osnovnem ZVDAGA in jih tu ne bi ponavljal. Pozitivno pa ocenjujem četrty odstavek 14. člena, na osnovi katerega ustvarjalci postavijo odgovorno osebo, ki bo skrbela za izvajanje zakonskih dolžnosti glede ravnanja z arhivskim in dokumentarnim gradivom.

V 15. členu je zamujena priložnost, da se vnese to, kar se v svetu (v ZDA) že dela, namreč, da se naj določi način in postopek prevzemanja arhivskega gradiva v klasični in ne v digitalni obliki.

V 17., 18., 19., 20. členu so opredelitve glede pravic in dolžnosti lastnikov zasebnega arhivskega gradiva, o čemer smo pisali že v osnovnem ZVDAGA.

V 21. členu je v zvezi z RKC in drugimi zaslediti naše stališče, ki smo ga zapisali v ZVDAGA.

V delu zakona med členi 22. in 25. so po našem mnenju tiste spremembe, zaradi katerih se je k spremembam ZVDAGA-A sploh pristopilo.

Predlagatelji zapišejo med utemeljitvami:

»Trenutno v Sloveniji obstaja dvojnost v organizaciji javne arhivske službe. Arhiv Republike Slovenije deluje v okviru državne uprave kot organ v sestavi Ministrstva za kulturo, regionalni arhivi, pa delujejo kot javni zavodi, katerih ustanovitelj je država. Novi zakon je ohranil status Arhiva RS kot organa v sestavi kulturnega ministrstva in pokrajinske arhive, ki so javni zavodi.«

Ta dvojnost že vrsto let onemogoča večji in kvalitetnejši razvoj arhivske službe v Sloveniji, saj so pokrajinski ali zgodovinski arhivi javni zavodi, Arhiv RS pa je kot upravni organ v sestavi MK. Stanje slovenskih arhivskih depojev glede na knjigo, ki smo jo pred kratkim dobili, kaže na popolnoma napačno razumevanje arhivov kot varuhov pisne kulturne dediščine.

Ponovno predlagamo mrežo državnih arhivov, da se Arhiv RS osamosvoji kot samostojni državni arhiv z nazivom *Državni (narodni) arhiv RS* (kot je to Narodni muzej ali NUK), s pristojnostmi, ki jih naj ima kot »primus inter pares« in so v bistvu enake kot so v ZVDAGA. Spremeniti bi kazalo le nekatere naloge, ki jih bi lahko prav tako opravljali pokrajinski ali zgodovinski arhivi, ki bi se imenovali *Državni arhiv Maribor* (danes Pokrajinski arhiv Maribor) ali *Državni arhiv Ptuj* (danes Zgodovinski arhiv Ptuj) itd., ter nekaj na novo ustanovljenih oz. osamosvojitvev nekaterih že delujočih enot (*Državni arhiv Novo mesto* ali *Državni arhiv Ravne na Koroškem*). Vsi ti bi tvorili *Mrežo državnih arhivov v RS*.¹³

»V poročilu evropske komisije o arhivih je navedeno, da je »dejavnost javnih arhivov del sodobne javne uprave« in kot taki opravljajo varstvo gradiva, ki je trajne vrednosti za delovanje državne in javne uprave in pravne varnosti.«

¹³ Tipkopis: Poenotenje statusa slovenskih arhivov s podpisi vseh direktorjev slovenskih arhivov iz decembra 2003, kjer je zapisano, da arhivi želijo ohraniti samostojnost in mrežo samostojnih javnih arhivov z Upravo za arhivsko službo in arhivsko gradivo znotraj MK, in jasnega stališča iz februarja 2006, kjer je jasno izražena zahteva proti centralizaciji.

Trditev ne drži! ES in njena komisija ni nikjer zapisala, da naj bodo arhivi del javne uprave, ampak da naj bo njihova dejavnost najtesneje povezana z javno upravo, saj je arhivsko gradivo, ki ga hranijo arhivi v določenem, ne velikem delu, potrebno za dokazovanje določenih pravic državljanov oz. za javnoupravne postopke (arhivi izdajajo uradno veljavne overovljene kopije gradiva, ki ga hranijo). Arhivska dejavnost sodi med tiste dejavnosti, za katere je država zainteresirana, da njihovo opravljanje poteka nemoteno ter v ta namen ustanavlja mrežo državnih arhivov in ne samo en nacionalni državni arhiv (današnji Arhiv RS).

»Reorganizacija javne arhivske službe ter združitve dosedanjih arhivov v državni arhiv je smiselna iz več razlogov: enostavnejše in preglednejše organizacije, racionalizacije poslovanja in s tem povečane učinkovitosti davkoplačevalskih sredstev, namenjenih javni arhivski službi, ter primerljivosti naše organizacije z organizacijo arhivov v drugih državah članicah Evropske unije«.

Predlagana reorganizacija je v nasprotju z osnovno funkcijo, ki jo imajo arhivi kot **samostojne ustanove z upravnimi, kulturnimi, znanstvenimi, izobraževalnimi in podobnimi funkcijami ter institucionalnim ugledom, ki ga imajo v določenem delu držav.**

Arhivska služba in mreža državnih arhivov v Sloveniji ne potrebuje »poenostavljanja« niti ne »preglednejše ureditve«, kajti zakonski in podzakonski predpisi morajo določati in urejati delovanje državne arhivske službe. Te pa pripravljata minister, pristojen za kulturo (kot za muzeje, knjižnice, galerije itd.) in direktor državnega arhiva.

Tudi status vseh uslužbencev v državni arhivski službi je z našo predlagano rešitvijo mreže državnih arhivov izenačen, kar pomeni, da bo arhivist na Ptuj enakovreden arhivistu v Arhivu RS, kar pa je tako ali tako opredeljeno v plačilnem sistemu za javne uslužbenke.

Kontrola finančnega poslovanja državnega arhiva ni v pristojnosti Arhiva RS, financiranje sedanjih arhivov je dovolj pregledno, enako velja za financiranje **»nekaterih skupnih projektov, ki so jih do sedaj delno sofinancirali pokrajinski in delno državni arhiv«.** Po uvedbi mreže državnih arhivov se stanje ne bo spremenilo, večplastno financiranje posameznih projektov pa je praksa, ki jo kaže uveljaviti (državna sredstva + sredstva lokalne skupnosti + privatna sredstva + sredstva evropske skupnosti).

Organizacija mreže državnih arhivov (**kakor tudi centralizacija**) ne bo zahtevala dodatnih finančnih sredstev v proračunu, temveč le ohranitev realne vrednosti vsote sedanjih proračunov posameznih arhivov. »Sapienter sat«!

Pri istem številu zaposlenih in pri delovanju mreže državnih arhivov ne moremo govoriti o bistveni racionalizaciji, preglednejšem poslovanju in financiranju brez analiz in izračunanih stroškovnikov, še manj pa ocenjevati za nepotrebne t. i. »podporne funkcije« državnega arhiva, ki brez njih ne more delovati, kot ne bo mogla delovati brez njih planirana enota Arhiva RS .

Če torej **»ne bo zmanjšana kakovost ali geografska razpršenost storitev državne arhivske službe, saj bodo enote državnega arhiva (pokrajinski oz. zgodovinski arhivi oz. Mreža državnih arhivov) v celoti prevzele človeške in druge vire ter s tem tudi strokovne naloge dosedanjih arhivov. Potem pa reorganizacije in sprememb zakona ne potrebujemo.** Kakor tudi ne 43., 44. in 45. člena, če se ti

ne spremenijo tako, da je določen postopek za preoblikovanje arhivske javne službe v mrežo državnih arhivov kot samostojnih ustanov.

Svetu direktorjev, ki je predlagal preoblikovanje in centralizacijo arhivov, pa je potrebno izreči nezaupnico, saj so prekoračili svoja pooblastila, ko so pristali na take dikcije, s katerimi se sedaj pod določenim pritiskom soočamo, ne da bi si prej pridobili mnenja strokovnih svetov in svetov zavodov, predvsem pa sredin, kjer arhivi delujejo in kjer imajo arhivi že sedaj ugled in večletno tradicijo obstoja.

Z mrežo državnih arhivov »ne bomo dosegali ciljev iz varčevalnih ukrepov Vlade RS«, ker se pri arhivih že desetletja varčuje in se pri njih res ne da nič privarčevati. Na kolikih mestih v Ljubljani pa deluje Arhiv RS in kje vse ima arhivska skladišča. Koliko to stane?

Res revna je tista država, ki varčuje pri ustanovah, ki varujejo njeno pisno kulturno dediščino in identiteto svojega slovenskega naroda. Arhivi so v zelo slabem materialnem stanju. Njihovo stanje kot raziskovalno nalogo prikazujejo avtorji knjige *Arhivski depoji v Sloveniji* in za to stanje so edino in samo odgovorni slovenski arhivisti, direktorji arhivov, razni svetovalci, predvsem pa neznanje, nezainteresiranost pomanjkanje vizij razvoja vsaj od leta 1966 naprej.¹⁴

¹⁴ *Arhivski depoji v Sloveniji, uredila Jedert Vodopivec s sodelavci, ARS Ljubljana 2009.*